

הנצי"ב - מונולוג

עם קריאת הפרשות האחרונות של ספר בראשית, נדמה לי שאני שומע את קולו של מי שהיה ראש אם הישיבות, ישיבת וולוז'ין, הרב נפתלי צבי יהודה ברלין – הנצי"ב (1817-1893). בחוצפתי הרבה אנסה להיות לו לפה, בעצם למקלדת, ולשתף אתכם בדבריו. אשמייט את דברי ההתלהבות של הנצי"ב, איש חיבת ציון, בראותו את נס חזרת העם לארצו. מעניינת אותי כאן יותר התרשמותו מחיינו הממשיים. את הדברים שכבר פורסמו בפירושו לתורה 'העמק דבר', אביא בין מרכאות. כל היתר היא תורה שבעל פה, אותה אני לבד שמעתי במונולוג החרישי שלו.

וכה אמר הנצי"ב: תולדות הבית הראשון שסועים בטרגדיה איומה, הקרע בין מלכות יהודה ומלכות ישראל. היו אלו לא רק שתי מלכויות, לפעמים יריבות מרות, אלא שתי תרבויות יהודיות, שני דרכים של ההוויה היהודית, על כך כתבתי בפירושי ל'ויחי' (נ, כג) וליניצבים' (כט, מ). רצונך בעדות? היא נמצאת בתוכחתו של "עמוס הנביא: על שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יְהוּדָה וְעַל אֲרָבָעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מַאֲסָם אֶת תּוֹרַת ה', וְחָקִיו לֹא שָׁמְרוּ... עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי יִשְׂרָאֵל וְעַל אֲרָבָעָה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל מִכְרָם בְּכֶסֶף צְדִיק... הַשְּׁאֲפִים עַל עֵפֶר אֲרָץ בְּרֹאשׁ דְּלָים וְדָרְךָ עֲנֹוִים וְטוּ...". ראה את ההבדל בין יהודה וישראל, "שעיקר הדין על שבט יהודה על שסרו מדרכם הטובה לשמור חוקיו... ולא כן שבטי ישראל שמעולם לא החזיקו כל כך בתלמוד תורה אלא בחסד בין אדם לחבירו כדרך מלכי ישראל". אכן, "כידוע דמלכי ישראל מלכי חסד הם", על כך מעידים עבדי בן-הדד מלך ארם אחרי תבוסתו (מלכים א כ, לא).

דרכים שונות. "וכבר נתבאר (במדבר כד, ו) בדבר בלעם ברוח הקודש "פְּגַנְתָּ עָלַי נְהָר", שנמשל... עם ישראל כגנות שיש בהם הרבה מיני זרעים. אבל בכל גנה יש בו מין אחד שהוא העיקר", מוקד הגינה, "כך כל ישראל מוזהרים בכל מצווה מעשית, אלא שמכל מקום כל אחד עליו מצווה אחת להיות נזהר בה ביותר... עליו לשום לבו על זה הפרט ביותר ועל דבר זה הוא נידון בייחוד... וה' היודע תכונת לב של כל אחד, דן כל אחד לפי מידתו". אכן, המידה הבסיסית של מלכות ישראל הוא החסד, "על כן עיקר הדין עליהם על שסרו מזאת המידה ומכרו בְּכֶסֶף צְדִיק...".

על הפגיעות בחסד יישפטו מנהיגים. עליהם מדברת הפרשה אותה אנו קוראים לפני ימי הדין (דברים כט, ט): אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם כְּלֶכֶם לְפָנַי ה' אֱ-לֹהֵיכֶם", ניצבים במשפט, רְאֵשִׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם. "רְאֵשִׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם", "ללמדנו שאין כל שבט ומנהיגיו נדונים בשווה, אלא לפי טבע השבט ובמה שהחזיק ביותר להיות נזהר בזה נידון על העוותו", כלומר על עיוות הדרך, על שכחת החזונות של הדבר העוני, של האפשרות לעבוד, של הזכות לגג.

בני 'מדינת ישראל! קמתם כיורשי 'מלכות ישראל'. ואף על פי כן, שוכנים ביניכם גם אנשי מלכות יהודה, הם זקניכם ושטריכם. גם הם חטאו? כן, על מאסם את תורת ה' וחקיו לא שמרו, וכך לימדתי: וחקיו, המה מדות התורה", כלומר המידות שהתורה נדרשת בהם. זהו סודו של תלמוד התורה הנצחי, כדי ללמוד מהתורה את הערכים הרלבנטיים לזמנים המתחדשים, וזאת לא שמרו. חזון יחזקאל (פרק לז) שבהפטרה לפרשת 'ויגש' מבשר את האחדות בין הדרכים: ואתה בן אדם קח לך עץ אחד וכתב עליו ליהודה... ולקח עץ אחד וכתב עליו ליוסף עץ אפרים... וקרבת אתם אל אחד לך לעץ אחד והיו לאחדים בידך. "דעך יהודה הוא כוח התורה שהיה ביד שבט יהודה. ועץ יוסף הוא כוח גמילות חסדים שהיה ביד שבט יוסף כידוע דמלכי ישראל מלכי חסד הם. ובאה הנבואה שיתחברו כוח התורה וכוח גמילות חסדים והיו לאחדים בידך... ולעתיד לבוא יכירו הכול דכוח שבט יהודה ראוי למלוך בישראל כולה, ולא יחצו עוד לשתי ממלכות עוד". החסד יחזור לינוק מהתורה. אך בינתיים, השסע, מאיים עליכם.

במה אברכך מדינת ישראל? אברכך שיקויים בך מה שכתבתי (דברים כ, א-ד): "כי תצא למלחמה על איבך לאפוקי (להוציא) יהודה על עשרת השבטים, שלא שנאו זה את זה, רק המלכים מתגרים זה בזה... לא תירא מהם כי ה' אלהיך עמך... להושיע אתכם".